

Litteratur

THEDE PALM:

Minnet av Nils Dacke

Av Vilhelm Mobergs *Min svenska historia* blev tyvärr bara två delar färdiga före hans död. Den andra delen slutade med Nils Dacke, och ett lyckligare slut kunde Moberg inte ha valt, om han själv vetat att längre skulle han inte komma. Dacke var smålänning och möjligen från en grannsocken till Mobergs egen. Han var upprorsman mot Gustaf Vasa och revolutionär mot kungligheten, också detta för Moberg värt uppskattning och beundran. Hans anseende, som låt oss säga för hundra år sedan stod lågt bland svenska konservativa historiker, har gått uppåt i en starkt stigande kurva. På 60-talet lär han av yngre progressiva personer ha sammanställts med Che Guevara. Kan man komma högre? Det går faktiskt. Ty den kubanske folkhjälten riskerar att bli glömd, om historieundervisningen i Sverige skulle återgå till tvånget att läsa och inte tycka historia. Men i Vissefjärda har man rest en minnessten över Nils Dacke, på vilken det står inhugget för sekler att han stupade i kamp "för frihet, rätt och tro".

Om Nils Dacke vet man att han stupade. Han blev skjuten i augusti 1543 i Rödbyskog i Blekinge, som då var danskt. Han var på flykt sedan hans årsgamla uppror höll på att falla samman. Man vet också att han flytt en gång tidigare. På våren 1536 var han med om att mörda en Kronans fogde och han blev tvungen att fly till skogs. Ett par år senare betalade släkten mansboten, och Dacke slog sig ned på ett obetydligt torpställe. Mer vet man knappast om hans personliga bakgrund. En historiker har räknat ut att han kom av en ansedd släkt, medan en annan har sagt att han tillhörde "gränsbygdernas bondeproletariat". Ingenting är säkert belagd.

Däremot känner man väl till bakgrunden till Dackeupproret, senast genom docent Lars-Olof Larssons bok "Dackeland" (Norstedts. Teckningar av Björn Gidstam). Larsson har gjort ingående forskning om Små-

land och särskilt Varend, och han har bl.a. utnyttjat sådana källor som de svårtolkade fogderäkenskaper som finns bevarade. "Dackeland" är en för en vid läsekrets väl skriven, lättläst bok, med eleganta sammanfattningar av ett tunt och svåröverskådligt material. Illustrationerna är trevliga, och om Dacke inte såg ut precis som konstnären ritat honom, beror detta på att bilder saknas av honom; ingen vet alltså hur skäggig han var. Boken kostar inbunden 140 kr, men som böcker nu kostar är den värd sitt pris.

Larsson ger först en allmän bakgrund av 1500-talets europeiska bondeuppror. Dackeupproret följer samma mönster. Överallt växte fram en centraliserad statsmakt, som kostade pengar att uppehålla och att försvara. Med Gustaf Vasa fick Sverige också en statsledning, som hade förmåga att driva in skatter – enligt det skick som varit "gammalt och fornt" och som Dacke åberopade hade skattebetalningen inte alltid tagits så allvarligt. Gustaf Vasa lät genom sitt fogdesystem också kontrollera skattläggningen, vilket automatiskt medförde nya bördor. Reaktionen mot skatterna var den verkliga orsaken till oron bland bönderna. Däremot avvisar Larsson helt den gamla åsikten att ett förbud mot gränshandeln med Danmark skulle orsaka resningen. I den mån den förekom, fortgick den ohindrad.

Att fogdar ibland gick illa fram är troligt, men enskilda fall har märkt dem alla. Något som följde med reformationen och Gustaf Vasas sätt att utnyttja denna har däremot spelat en roll för vad som hände. Att han drog in biskopsegendom – dock inte i Växjö stift, där det skedde först efter upproret – kan inte ha stört bönderna i någon avsevärt utsträckning, eftersom sockenprästerna fick behålla sin jord. Den hårda inventeringen och konfiskationen av kyrksilver betydde däremot en hel del. Det var inte köpt gods som togs och drogs in utan oftast gåvor, som folk visste var de kom ifrån.

Om Dacke själv skriver Larsson kort, eftersom tillförlitliga källor är få. Hur Dacke var som människa vet man inte. Att han var en naturlig ledartyp är dock självklart. Man lägger märke till att han lade sig vinn om att hålla två avtal om vapenvila, medan kungen bröt dem; men avtalen var till Dackes fördel.

Så mycket mer skriver Larsson om vad som ur källorna kommer fram om socknar och gårdar och även människor. Så får man

veta hur och var kriget fördes och hur det bittra slutet blev. Mindre än ett år varade upproret, men följderna längre. Det är förvånande hur många traditioner om Dacke som bevarats och levat. Många är naturligtvis rent litterära, så som inskriptionerna på minnesstenar utformats. Lars-Olof Larssons bok ger däremot verkligheten som den sannolikt var.

Med detta häfte av tidskriften följer ett inbetalningskort
avseende prenumerationsavgiften **60:– kronor för år 1980.**
(Prenumerationspris för pensionärer: **50:–**).